

**ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Кубрак Сніжана Василівна

УДК 371.13:80:004

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ ФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Житомир – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор,

Вітвицька Світлана Сергіївна

Житомирський державний університет

імені Івана Франка,

професор кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти : доктор педагогічних наук, професор,

Онищук Людмила Анатоліївна

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

професор кафедри педагогіки факультету

психології;

кандидат педагогічних наук, доцент,

Халимон Ірина Йосипівна

Ніжинський державний університет

імені Миколи Гоголя,

доцент кафедри прикладної лінгвістики.

Захист відбудеться 18 вересня 2012 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, 2-й поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка (10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40).

Автореферат розісланий 17 серпня 2012 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

С. Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність та доцільність дослідження. Якість освіти, що визначається здатністю особистості до професійного саморозвитку, перебуває в полі зору сучасної педагогічної теорії і практики, розглядається як важливий фактор стійкого розвитку країни, її технологічної, економічної, інформаційної і моральної безпеки.

Концептуальні положення щодо змісту, форм й організації педагогічної освіти ґрунтуються на засадах Конституції України, Законів України “Про освіту” (1996 р.), “Про вищу освіту” (2002 р.), “Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті” (2001 р.), а також відповідно до вимог документів ЮНЕСКО, Міжнародної організації співробітництва й розвитку освіти (2002 р.), Стандартів компетентностей для вчителів (2008 р.), які наголошують на необхідності фундаменталізації професійної підготовки педагога, її неперервності, гуманістичної спрямованості, демократизації, всебічності та варіативності.

Сучасний ринок праці потребує кваліфікованих конкурентоспроможних фахівців із складних та інтегрованих професій, що зумовлює високий рівень інтелектуалізації праці, вимагає організації відповідної філологічної освіти, знання мов, володіння інформаційними технологіями, професійною компетентністю та компетентністю у сфері саморозвитку.

Зазначене вимагає вдосконалення процесу саморозвитку як одного з основних напрямів підвищення якості педагогічної освіти майбутнього вчителя філологічного профілю, системи відповідних умов з метою забезпечення здатності його подальшого професійного зростання на будь-якому етапі професійної діяльності.

Використання засобів інформаційних технологій у навчанні дає можливість вивчати на якісно новому рівні навчальні дисципліни гуманітарного циклу, а також сприяє професійному саморозвитку майбутнього вчителя-гуманітарія.

Окремі аспекти професійного саморозвитку вчителя-філолога розглядалися в працях Н. Кічук, Є. Клімова, А. Макарової, Л. Митіної, Л. Онишук, С. Рубінштейна, С. Смирнової, І. Харламова та ін., професійної компетентності – С. Вітвицької, Л. Калініної, І. Халимон та ін. Процес формування особистості педагога став предметом наукового дослідження О. Дубасенюк, В. Орлова, Л. Рувинського, В. Семиченко, В. Якуніна. Становлення й розвиток педагогічної майстерності вивчали Є. Барбіна, І. Зязюн, Н. Тарасевич та ін. Проблеми формування професійно-педагогічної культури педагога аналізувалися в працях В. Кан-Калика, Н. Кузьміної, О. Рудницької, Р. Шакурова. Підготовці майбутніх учителів до роботи з обдарованими дітьми присвятили свої дослідження О. Антонова, В. Моляко, О. Музика; професійній готовності до педагогічної праці – К. Дурай-Новакова, Л. Кондрашова,

В. Сластьонін; порівняльному аналізу моделей професійної підготовки вчителя – Н. Абашкіна, Л. Пуховська та ін. У наукових дослідженнях І. Багаєвої розкрито проблеми розвитку професіоналізму педагогічної діяльності, а в працях О. Анісімова, З. Курлянди – зміст формування професійно значущих якостей майбутнього вчителя.

В останній роки дослідники присвятили свої наукові нароби проблемі впровадження інформаційних технологій у навчальний процес ВНЗ (В. Биков, Р. Гуревич, В. Литвин).

Такі сучасні вітчизняні науковці, як О. Виноград, Л. Настенко, О. Чемерис, І. Бойчук, А. Зубко та ін. у своїх дисертаційних роботах досліджували педагогічні умови професійної підготовки майбутніх спеціалістів. Проблему саморозвитку розглядали у своїх працях Т. Тихонова, Е. Коваленко, О. Слободян. Професійну діяльність досліджували С. Кубіцький, А. Машталір, В. Калінін. Упровадженню інформаційних та інтеракційних технологій присвячено наукові розробки О. Єльнікової, О. Кареліна, В. Імбер та ін. Отже, забезпечення якості професійної підготовки майбутніх учителів філологічного профілю представлено широкою низкою наукових досліджень.

Проте, аналіз стану фахової підготовки майбутніх учителів-філологів дозволив виявити ряд суперечностей у процесі формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх фахівців, а саме між: потребою у професійному саморозвитку і наявними педагогічними умовами навчання у ВНЗ; традиційними підходами до підготовки майбутнього вчителя-філолога і необхідністю використання інформаційних технологій у цьому процесі; сучасними вимогами до випускників педагогічних освітніх закладів щодо їх готовності до професійного саморозвитку і самореалізації та якістю їхньої підготовки; необхідністю активно-творчої позиції майбутнього вчителя філологічного профілю до застосування інформаційних технологій у процесі саморозвитку та низьким рівнем професійної компетентності, особливо у контексті професійного саморозвитку майбутнього вчителя-філолога.

Отже, проблема визначення системи науково-обґрунтованих та експериментально перевірених педагогічних умов, які забезпечують процес професійного саморозвитку майбутнього вчителя-філолога, є недостатньо розробленою і потребує всебічного комплексного вивчення, особливо у контексті обґрунтування якісно нової моделі, що і зумовило вибір теми дослідження: **“Педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю засобами інформаційних технологій”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з комплексною темою науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка “Професійна підготовка майбутніх фахівців в умовах ступеневої освіти” (державний реєстраційний номер 0110U002274). Тема дослідження затверджена на засіданні вченої ради Житомирського державного університету

імені Івана Франка (протокол № 5 від 28. 12. 2007 р.) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 2 від 26. 02. 2008 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю засобами інформаційних технологій.

Відповідно до мети визначено основні **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в теоретичному та практичному аспектах.
2. Визначити та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов професійного саморозвитку сучасного вчителя.
3. Науково обґрунтувати модель, зміст, форми та методи професійного саморозвитку майбутнього вчителя-філолога засобами інформаційних технологій.
4. Підготувати навчально-методичний посібник щодо використання інформаційних технологій з метою ефективного саморозвитку: “Використання інформаційних технологій у професійному саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю”.

Об’єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів філологічного профілю.

Предмет дослідження – педагогічні умови, зміст, форми та методи професійного саморозвитку майбутнього вчителя-філолога засобами інформаційних технологій.

В основу дослідження покладено **припущення** про те, що професійний саморозвиток майбутнього вчителя стане ефективним за умов: упровадження науково обґрунтованої моделі професійного саморозвитку майбутнього вчителя; цілеспрямованої інформатизації навчального процесу, застосування інформаційних технологій з метою формування професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку майбутнього вчителя-гуманітарія; побудови педагогічного процесу на основі оптимального поєднання традиційних й інноваційних форм і методів навчання, спрямованості змісту, форм і методів навчального процесу на саморозвиток, пошук та обробку інформації студентами; систематичного моніторингу рівнів саморозвитку майбутніх фахівців філологічного профілю.

Методологічну основу дослідження становлять: концептуальні ідеї про всебічний розвиток особистості, природу людської індивідуальності; психологічний розвиток та саморозвиток особистості, гуманістичний, особистісно орієнтований, суб’єктно-діяльнісний, компетентнісний, акмеологічний, креативний, технологічний, соціокультурний, плюрилінгвальний підходи, які дозволяють системно досліджувати процеси професійної підготовки майбутніх учителів філологічного профілю засобами інформаційних технологій.

Теоретичні засади дослідження склали положення: психологічних теорій особистості та її розвитку в процесі навчальної діяльності (Б. Ананьєв, Г. Балл, Л. Виготський, В. Давидов, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн); концепції гуманістичної (Ш. Амонашвілі, В. Бондар, С. Гончаренко, І. Зязюн, Ю. Мальований, В. Сухомлинський) та особистісно орієнтованої (І. Бех, О. Пехота, В. Рибалка, В. Серіков, І. Якиманська) педагогіки; професійної підготовки майбутнього вчителя (А. Алексюк, В. Безпалько, М. Євтух, В. Кремень, С. Максименко, Н. Ничкало, В. Семиченко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська, Л. Хомич); професійної психолого-педагогічної компетентності в сучасній освіті (Н. Бібік, І. Єльченко, І. Єрмаков, В. Краєвський, О. Кононко, К. Корсак, О. Пометун, О. Савченко, Л. Хоружа, А. Хуторський); інтенсифікації процесу підготовки майбутніх учителів іноземних мов (О. Бердичівський, О. Бігич, І. Задорожна, С. Ніколаєва, В. Редько); застосування інформаційних технологій у навчанні (М. Жалдак, О. Співаковський, О. Гудирева, В. Олексенко та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань і перевірки гіпотези були застосовані такі **методи дослідження**: а) теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової літератури з досліджуваної проблеми – дозволили визначити теоретичні засади дисертаційної роботи; б) емпіричні – опитування (анкетування, бесіди), спостереження, експертна оцінка, ранжування, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) – забезпечили дослідження рівнів професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку майбутніх учителів-філологів, перевірку дієвості умов професійного саморозвитку; в) статистичні методи обробки результатів експериментальної роботи довели ефективність запропонованої моделі професійного саморозвитку майбутніх учителів філологічного профілю засобами інформаційних технологій.

Організація та основні етапи дослідження. Дослідження проводилося протягом 2007-2012 рр. і передбачало кілька етапів наукового пошуку.

На першому етапі (2007-2008 рр.) вивчено стан розробленості проблеми професійної підготовки та професійного саморозвитку майбутнього вчителя-гуманітарія в науковій літературі з педагогіки, психології, філософії, методики освіти; визначено об'єкт, предмет дослідження, його мету і завдання; уточнено базові поняття; розроблено методологічний апарат та сформульовано робочу гіпотезу дослідження; підготовлено програму констатувального та формувального етапів експерименту.

На другому (2008-2009 рр.) – проведено констатувальний етап експерименту, в процесі якого виявлено рівень професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку майбутніх учителів філологічного профілю, стан професійної підготовки до використання інформаційних технологій у процесі діяльності з метою уточнення змісту, форм, методів навчання.

На третьому (2008-2010 рр.) – здійснено формувальний етап експерименту шляхом упровадження в навчальний процес педагогічного університету педагогічних умов-факторів та моделі професійного саморозвитку, змісту, форм і методів навчання, спрямованих на формування у майбутніх учителів філологічного профілю вмінь професійного саморозвитку; проведено експериментальну перевірку отриманих даних; здійснено апробацію результатів дослідної роботи.

На четвертому етапі (2011-2012 рр.) проаналізовано та узагальнено результати формувального етапу експерименту, сформульовано висновки, завершено оформлення дисертаційної роботи.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Луцького інституту розвитку людини Університету “Україна”, Житомирського державного університету імені Івана Франка. До участі в експерименті було залучено 630 студентів та 26 викладачів, на формувальному етапі експерименту брали участь 226 студентів, 20 викладачів ВНЗ та вчителів загальноосвітніх шкіл.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *вперше* поглиблено теоретико-методологічні засади визначення дидактичного потенціалу інформаційних технологій в професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів-філологів, засобів розвитку мовної компетентності майбутніх фахівців й інформаційного забезпечення навчального процесу, основ інтеграції традиційних й інноваційних форм філологічної освіти; науково обґрунтовано і розроблено модель професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю засобами інформаційних технологій, які забезпечують ефективність її реалізації у вищих педагогічних навчальних закладах, що передбачає внесення змін в організацію навчального процесу, оновлення змісту, побудову педагогічного процесу на основі оптимального поєднання традиційних та інноваційних форм і методів навчання, розробку навчально-методичного посібника для ефективного саморозвитку майбутніх учителів філологічного профілю; *удосконалено* зміст, форми і методи формування професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку майбутнього вчителя-філолога; *подальшого розвитку* набули положення щодо впровадження у навчальний процес вищих навчальних закладів сучасних форм, методів і засобів та інформаційних технологій з метою набуття навичок професійного саморозвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці системи форм та методів використання інформаційних технологій у професійному саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю, впровадженні програми спецкурсу: “Інформаційні технології в професійному саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю”, яка

може бути використана у процесі вдосконалення відповідних навчальних планів та робочих програм. Підготовлено навчально-методичний посібник “Використання інформаційних технологій у професійному саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю”, орієнтований на студентів-філологів, методистів, викладачів і слухачів інститутів післядипломної освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на наукових конференціях різного рівня, зокрема, *міжнародних*: ELT Summer School “Independent Evaluation: Testing while teaching” (Житомир, 2009); XVI TESOL – Ukraine International Conference: Current Studies in English: Linguistics and Methodology Perspectives (Житомир, 2011); *всеукраїнській*: “Модернізація освіти в умовах інформаційного суспільства” інтернет-конференція, (Київ, 2011); *міжвузівських*: “Полікультурні аспекти іншомовної освіти в контексті євроінтеграції” (Чернігів, 2008), “Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії розвитку” (Житомир, 2006); на спільному засіданні методичних лабораторій кафедри методики викладання іноземних мов та прикладної лінгвістики Житомирського державного університету імені Івана Франка, циклової комісії викладачів іноземної мови Вищого комунального навчального закладу “Коростишівський педагогічний коледж імені І. Я. Франка”, ресурсного методичного центру “На допомогу вчителям іноземних мов загальноосвітніх закладів Коростишівського району” (Коростишів, 2011); на семінарі вчителів англійської мови: “Концептуальні засади профільної освіти у ЗНЗ: міжпредметна інтеграція, багаторівневність та варіативність” ЗОШ № 21, (Житомир, 2011).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено у 10 одноосібних публікаціях, серед яких 4 – у провідних фахових виданнях України, 5 статей у наукових збірниках і журналах та 1 навчально-методичний посібник.

Структура та обсяг дисертації. Зміст роботи зумовлений поставленими у дослідженні завданнями і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 266 сторінки, з яких 180 – основного тексту. Список використаних джерел включає 310 найменувань (з них 30 іноземними мовами). Дисертація містить 18 рисунків, 2 схеми, 37 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність та доцільність обраної проблеми, визначено об’єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, методологічні та теоретичні основи дослідження; розкрито його наукову новизну, теоретичне і практичне значення; наведено висновки про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У **першому розділі** – “Теоретичні основи професійного саморозвитку майбутніх учителів філологічного профілю засобами інформаційних технологій” – обґрунтовано методологічні засади дослідження; проаналізовано проблеми організації професійної підготовки майбутніх учителів щодо застосування інформаційних технологій у професійному саморозвитку; окреслено особливості та стан професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю.

У результаті контент-аналізу визначено сутність основних понять дослідження (компетентність, компетенція, професійна компетентність, саморозвиток), що дало можливість виокремити спільне та відмінне, окреслити взаємозв'язок основних понять і категорій.

З'ясовано сутність поняття “саморозвиток”, що розглядається як усвідомлений процес, найвища форма розвитку особистості, її вдосконалення і самовдосконалення, реалізації потенціалу в діяльності та поступовому сходженні до професіоналізму.

Професійний саморозвиток визначається як складний, багатогранний процес, спрямований на становлення, інтеграцію та реалізацію у педагогічній діяльності професійно значущих особистісних рис і здібностей, професійних знань та умінь майбутнього вчителя.

Визначено компоненти професійної компетентності майбутнього вчителя філологічного профілю засобами інформаційних технологій (предметна компетентність, психолого-педагогічна компетентність, методична компетентність, компетентність у сфері саморозвитку).

Встановлено, що результатом саморозвитку може бути: компетентність (низький рівень), майстерність (середній), професіоналізм (високий). Оскільки у дисертаційній роботі досліджується професійний саморозвиток майбутніх учителів філологічного профілю, то результатом професійного саморозвитку визначена професійна компетентність, складником якої є компетентність у сфері саморозвитку.

Обґрунтовано доцільність використання у дослідженні таких наукових підходів, як гуманістичний, особистісно орієнтований, компетентнісний, суб'єктно-діяльнісний, акмеологічний, креативний, технологічний, соціокультурний і плюрилінгвальний, які, у контексті професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю, забезпечують задоволення суспільної потреби в компетентній творчій особистості.

Доведено, що проблеми інформатизації навчального процесу та вивчення філологічних дисциплін зокрема не можуть бути успішно вирішені без відповідної підготовки майбутнього вчителя-філолога, розробки моделі та застосування нових інформаційних технологій у ВНЗ.

Засвідчено, що необхідною складовою характеристики сучасного вчителя є високий рівень його інформаційної культури, відповідної грамотності й компетентності, розвинений інтелект, вміння застосовувати інформаційні технології у процесі професійної підготовки.

Визначено роль і місце інформаційних технологій у професійному саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю і можливості використання різних її видів (інформаційних, комп'ютерних, Інтернет-технологій, E-mail-технологій, мультимедіа), а також застосування ресурсного ІКТ-центру самопідготовки вчителів.

На основі теоретичного аналізу зроблено висновок, що за змістом поняття “інформаційні технології” розглядається як сукупність методів, засобів і прийомів праці, що використовуються для збирання, систематизації, зберігання, подання важливих даних. Це також система сучасних інформаційних методичних засобів та загальнопедагогічних, психологічних, дидактичних, методичних процедур взаємодії педагогів і майбутніх фахівців. Доведено, що застосування засобів інформаційних технологій у навчанні дає можливість засвоювати на якісно новому рівні навчальні дисципліни гуманітарного циклу.

У **другому розділі** – “Моделювання педагогічних умов професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю” – на основі суб'єктно-діяльнісного, компетентнісного, соціокультурного, плюрилінгвального та технологічного підходів, аналізу психолого-педагогічної літератури, досвіду роботи, результатів факторного аналізу визначено педагогічні умови, що розглядаються як фактори, які впливають на якість підготовки вчителя-філолога, його саморозвиток.

Педагогічні умови тлумачаться як фактори, які складають у своїй сукупності систему організаційних, методичних і технічних засобів, а також обставин, що створюють сприятливу ситуацію для професійного саморозвитку майбутнього вчителя-філолога в умовах вищого навчального закладу.

З'ясовано, що забезпечення якісної професійної підготовки, професійного саморозвитку майбутніх учителів філологічного профілю визначається низкою умов.

За допомогою факторного аналізу виділено педагогічні умови-фактори ефективного саморозвитку сучасного вчителя філологічного профілю та визначено такі їх основні групи, як соціально-педагогічні, організаційно-педагогічні, психологічні, методичні, матеріально-технічні.

Розглянуто зміст та структуру процесу професійного саморозвитку майбутнього вчителя-філолога засобами інформаційних технологій. Розроблено відповідну модель, яка включає цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний та результативний блоки.

Доведено, що результатом професійного саморозвитку майбутнього вчителя-філолога є професійна компетентність, яка передбачає наявність такого складника, як компетентність у

сфері саморозвитку (вміння користуватися бібліографічним покажчиком, довідковою літературою, засобами інформаційних технологій тощо). Визначено її критеріальні характеристики, показники та рівні (початковий, середній, достатній, високий).

Зазначено, що високий рівень професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку характеризується наявністю у майбутнього фахівця сформованого розуміння мети та наслідків професійної діяльності у педагогічній галузі, спрямованої на впровадження цінностей і якостей знань у життя, її соціальним значенням, усвідомленням потреби підвищення професійного рівня та прагненням до творчості й постійного саморозвитку, позитивним сприйняттям новацій, вільним використанням інформаційних технологій. Майбутні вчителі філологічного профілю, які мають достатній рівень професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку, добре розуміють їх значущість, необхідність удосконалення професійних знань та використання інформаційних технологій, виявляють значний інтерес до професійних аспектів діяльності.

Майбутні фахівці із середнім рівнем професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку мають недостатньо сформовані мотиви навчально-пізнавальної діяльності як передумови формування професійної компетентності майбутнього вчителя, недостатньо володіють інформаційними технологіями. Початковий рівень професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку характерний для майбутніх учителів-філологів, які не завжди усвідомлюють соціальне значення своєї професійної діяльності і можливості ефективного використання інформаційних технологій.

Сформульовано і науково обґрунтовано критерії та показники професійної компетентності майбутнього вчителя філологічного профілю (стимулюючий, інформаційно-пізнавальний, операційно-дієвий і оцінно-результативний).

Соціальне замовлення: потреба у підготовці кваліфікованих, мобільних, конкурентоспроможних учителів філологічного профілю.

Мета: професійний саморозвиток майбутніх учителів-філологів

Структурні компоненти:
цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний, результативний

Принципи:

- науковості;
- систематичності та послідовності;
- цілеспрямованості ;
- доступності (посильності);
- активності та самостійності;
- міцності і свідомості ЗУН;
- наочності;
- емоційності;
- індивідуального підходу;

Підходи:

- гуманістичний;
- особистісно орієнтований;
- компетентнісний;
- суб'єктно-діяльнісний;
- акмеологічний;
- креативний;
- технологічний;
- соціокультурний;
- плюрилінгвальний

Зміст, форми, методи

Теоретичний блок

Реалізується в процесі викладання:

- педагогіки;
- психології;
- методики;
- спецкурсу: " Інформаційні технології у професійному саморозвитку майбутнього

Інформаційні технології

Практичний блок

Реалізується в ході самостійної аудиторної, позааудиторної роботи, під час педагогічної практики (практичні заняття, семінари, тренінги, презентації, проекти, наукова робота, методичний театр, проблемні групи, лабораторії, форуми, конференції)

Професійний саморозвиток

Предметна компетентність

Методична компетентність

Психолого-педагогічна компетентність

Компетентність у сфері саморозвитку

Професійна компетентність та компетентність професійного саморозвитку

Психологічні

Методичні

Організаційно-педагогічні

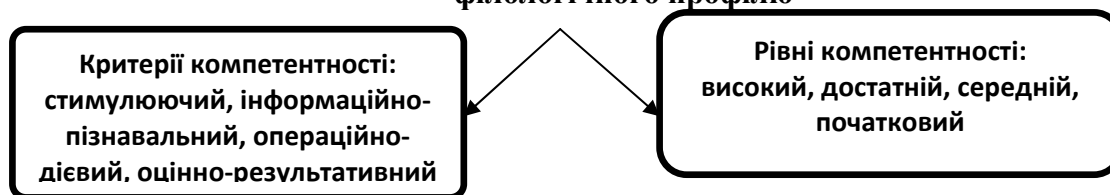
Матеріально-технічні

Соціально-педагогічні

логічні умови

логічні умови

**Результат: професійна компетентність майбутнього вчителя
філологічного профілю**

Рис 2.4 Модель професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю засобами інформаційних технологій

Доведено, що врахування зазначених груп факторів, педагогічних умов, критеріїв забезпечує можливість підвищення рівня навчальних досягнень майбутніх педагогів, дозволяє запобігати академічній неуспішності, допомагає молодим викладачам при виборі стратегії й тактики подальшої професійної діяльності.

У **третьому розділі** – “Експериментальне дослідження умов професійного саморозвитку майбутніх учителів філологічного профілю засобами інформаційних технологій” – викладено програму експериментальної роботи; проаналізовано результати констатувального етапу експерименту; реалізовано педагогічні умови-фактори підготовки майбутнього вчителя-філолога; здійснено аналіз результатів формувального етапу експерименту.

Орієнтація підготовки на професійний саморозвиток здійснена шляхом: упровадження педагогічних умов (організаційно-педагогічних, методичних, психологічних, соціально-педагогічних, матеріально-технічних); удосконалення змісту педагогічних дисциплін для студентів філологічного профілю; реалізації спецкурсу “Інформаційні технології у професійному саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю”; розробки майбутніми вчителями-філологами програм особистісного й професійного саморозвитку (Портфоліо).

Експериментальна робота включала чотири основні етапи: проблемно-пошуковий, аналітико-синтетичний, діяльнісний, контрольно-перевірочний, які передбачали визначення загальної структури експерименту, вибір процедури експериментальних досліджень і пакету програм обробки та аналізу статистичних даних.

На основі реалізації особистісно орієнтованого, креативного, технологічного, акмеологічного, соціокультурного підходів створено та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов, змісту, форм і методів професійного саморозвитку, передбачених у програмі спецкурсу: “Інформаційні технології у професійному саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю”.

Експериментальна програма спецкурсу була розрахована на 40 годин (8 лекційних і 12 практичних занять), з яких 16 годин відводилися на самостійну роботу щодо оволодіння знаннями теорії й практики професійного саморозвитку. Його зміст побудовано з урахуванням етапів професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю та реалізації різних технологій (комп'ютерної, Інтернет-технології, E-mail-технології, мультимедіа), а також можливості застосування ресурсного ІКТ-центру самопідготовки майбутніх фахівців, різних режимів використання інформаційних технологій (індивідуального, мікрогрупового і макрогрупового) у їх професійному саморозвитку.

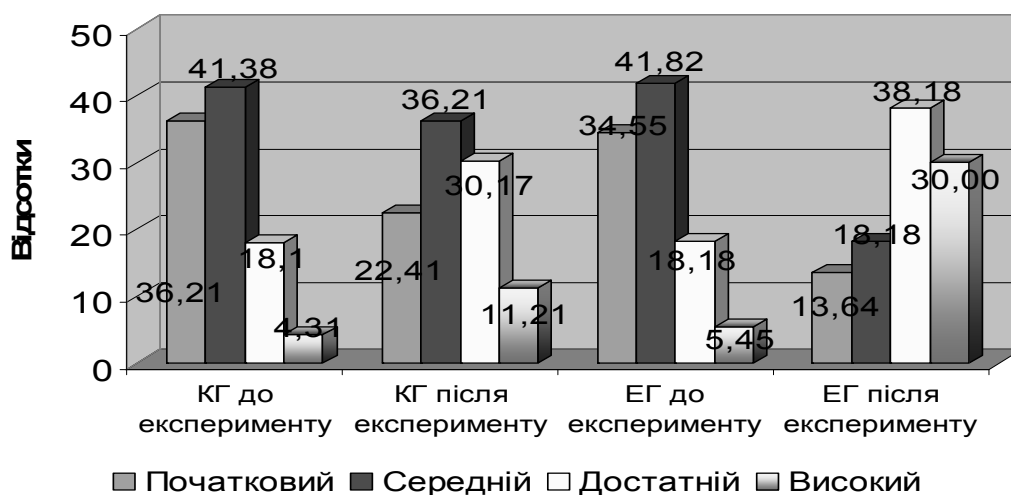
Процес професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю передбачав наявність теоретичної, практичної, лабораторної і контрольної частин, що сприяло забезпеченню орієнтації на розвиток професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку. Доведено ефективність запропонованих педагогічних умов, змісту, форм та методів щодо підготовки студентів філологічного профілю до успішної професійної діяльності.

Доведено необхідність застосування різноманітних форм, методів, прийомів мотивації та стимулювання, контролю та самоконтролю рівня професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку майбутнього вчителя-філолога. Проаналізовано розподіл студентів-філологів за цими рівнями.

Обґрунтовано висновки про необхідність модернізації змісту та системи підготовки майбутніх фахівців, розроблення та впровадження у навчальний процес експериментальної моделі, нестандартних форм і методів навчання та створення педагогічних умов для їх реалізації.

Достовірність одержаних висновків перевірено за допомогою використання t-критерію Ст'юдента та методів математичної статистики.

Визначено динаміку рівнів професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку майбутніх учителів філологічного профілю КГ та ЕГ на початку та наприкінці експерименту (рис. 2).

Рис.2. Динаміка рівнів професійного саморозвитку майбутніх учителів філологічного профілю у КГ та ЕГ на початку та наприкінці експерименту

В ЕГ переважали достатній та високий рівні вияву оцінно-результативного показника, який характеризується активною взаємодією на заняттях, здатністю до аналізу і переоцінки своєї позиції та самоконтролю. Вищий рівень рефлексії студентів ЕГ пояснюється тим, що впровадження експериментальної моделі, нестандартних форм і методів навчання передбачає необхідність формування цієї якості особистості як обов'язкової, необхідної умови ефективної професійної діяльності і неперервного професійного саморозвитку.

З'ясовано, що наприкінці експерименту у студентів ЕГ показники професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку значно зросли, що засвідчило її достатній (38,2 %) та високий (30 %) рівень. Тоді як кількість студентів із середнім та початковим рівнем визначається набагато меншим відсотком – 18,2 % і 13,6 % відповідно.

Результати експериментального дослідження запропонованої моделі та педагогічних умов підтвердили, що формування професійного саморозвитку майбутніх учителів філологічного профілю здійснюється більш ефективно порівняно з традиційною системою підготовки.

Узагальнення результатів наукового дослідження дає підстави зробити такі **висновки** та окреслити перспективи подальшої роботи:

1. Стратегія наукового пошуку забезпечена обґрунтуванням методології дослідження, принципів професійної підготовки майбутніх учителів філологічного профілю. Основними підходами до вивчення зазначеної проблеми визначено гуманістичний, особистісно орієнтований, суб'єктно-діяльнісний, компетентнісний, акмеологічний, креативний, технологічний, соціокультурний, плюрилінгвальний. На основі теоретичного аналізу проблеми та контент-аналізу базових понять дослідження (“компетенція”, “компетентність”, “професійна компетентність”, “професійний саморозвиток”) виділено їх спільні та відмінні категоріальні ознаки, окреслено їх ієрархічну взаємозалежність. Систематизовано отриману

інформацію відповідно до предмета й об'єкта дослідження, означено поняття “професійний саморозвиток майбутнього вчителя філологічного профілю” як процес усвідомленого цілеспрямованого самопізнання, самопроектування та самовдосконалення з метою досягнення значних результатів у майбутній професійній діяльності.

Провідною категорією дослідження визначено “професійний саморозвиток”. Результати формулювання сутності та структури професійної компетентності майбутнього вчителя філологічного профілю дозволили виокремити основні компоненти професійної компетентності: предметна, психолого-педагогічна, методична та компетентність у сфері саморозвитку.

2. За допомогою факторного аналізу визначено педагогічні умови-фактори, реалізація яких сприяла підвищенню рівня професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку, запобіганню академічній неуспішності. До таких віднесено: організаційно-педагогічні (орієнтація мети, завдань, змісту підготовки студентів філологічного профілю на особистісно-професійне самовиховання і саморозвиток), методичні (підготовка методичного та кваліфікованого кадрового забезпечення навчально-виховного процесу, якісне навчально-методичне забезпечення), соціально-педагогічні (засвоєння загальнокультурних норм народу, мова якого вивчається, соціального досвіду), психологічні (створення відповідного психологічного клімату та позитивної мотивації до професійного саморозвитку майбутніх учителів-філологів), матеріально-технічні (наявність сучасного комп'ютерного забезпечення та навчально-методичної літератури для самостійної роботи).

Їх упровадження забезпечило ефективність формування професійної компетентності майбутнього вчителя філологічного профілю, активізацію цього процесу, сприяло поступовому переходу студента в позицію суб'єкта навчально-пізнавальної та професійної діяльності.

3. Науково обґрунтовано доцільність упровадження відповідного змісту, форм і методів професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю засобами інформаційних технологій та розроблено авторську модель, до якої входять: структурні компоненти, принципи, наукові підходи, педагогічні умови, теоретичний та практичний блоки, складові професійного саморозвитку, критерії та рівні. Окреслено рівні професійної компетентності та її складової – компетентності у сфері саморозвитку майбутніх учителів філологічного профілю (високий, достатній, середній, початковий). У процесі експериментального дослідження визначено узагальнені рівні професійного саморозвитку студентів КГ та ЕГ. Результати порівняльного дослідження засвідчили переваги інноваційної підготовки в ЕГ, що виявилися у позитивній динаміці загальних рівнів професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку студентів. Перевірені за допомогою

методів математичного аналізу результати доводять достовірність висновків щодо результативності розробленої моделі, змісту, форм та методів навчання майбутніх учителів-філологів, підтверджують ефективність впровадження визначених педагогічних умов.

Урахування виділених умов-факторів обумовило вибір стратегії й тактики організації процесу саморозвитку та формування професійної компетентності майбутнього вчителя філологічного профілю.

Обґрунтовано, що впровадження експериментальної моделі формування професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку в навчальний процес професійної підготовки майбутнього вчителя філологічного профілю з метою професійного саморозвитку не тільки підвищило якісний рівень сформованості професійних знань, умінь і навичок студентів, а й посилило мотивацію навчання, активізувало навчально-пізнавальну діяльність студентів, що спонукало їх до самоаналізу, самооцінки та самовдосконалення, створило умови для розвитку індивідуальних здібностей майбутніх фахівців.

4. Підготовлено навчально-методичний посібник “Використання інформаційних технологій у професійному саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю”, орієнтований на студентів-філологів, методистів, викладачів і слухачів інститутів післядипломної освіти, який був впроваджений у процесі викладання спецкурсу “Інформаційні технології у професійному саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю”.

Упровадження в навчальний процес та експериментальна перевірка змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх учителів-філологів передбачала реалізацію проблемно-пошукового, аналітико-синтетичного, діяльнісного і контрольного-перевірочного етапів.

Доведено, що ефективність системного використання інформаційних технологій залежить від сукупності педагогічних умов, що створюються навчальним закладом, перебувають у взаємозв'язку, сприяють забезпеченню якості знань та високому рівню професійної підготовки.

Виконане дослідження підтвердило висунуту гіпотезу про необхідність забезпечення комплексу педагогічних умов та впровадження спеціального змісту, форм та методів професійної підготовки майбутніх учителів-філологів.

Представлене дисертаційне дослідження не вичерпує проблеми саморозвитку та формування професійної компетентності студентів філологічного профілю. Передбачається продовження наукового пошуку за такими напрямками: удосконалення навчально-методичного забезпечення (створення підручників, комп'ютерних програм з урахуванням сучасних вимог до змісту професійної підготовки); дослідження специфіки саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю у процесі позааудиторної роботи та реалізації

принципу наступності у формуванні професійної компетентності та професійного саморозвитку студентів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Основні положення дисертації викладено у таких **публікаціях автора**:

1. Кубрак С. В. Можливості використання сучасних інформаційних технологій при вивченні країнознавства у вищих навчальних закладах // Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії розвитку: // Зб. наук. праць / За заг. ред. О. А. Дубасенюк, Л. В. Калініної, О. Є. Антонової. – Житомир: Вид-во ЖДУ, – 2006. – С. 83-85.

2. Kubrak S. Country-study course as means of forming the professional competency of a future teacher of foreign languages // Humanistic and Pragmatic TEFL. XII International Conference of the Educational Association of Teachers of English to Speakers of Other Languages in Ukraine, April 21-22, 2007. Abstracts. – Kyiv, 2007. – P. 38-39.

3. Кубрак С. В. Крос-культурний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземних мов. // Моделювання іншомовної мовленнєвої діяльності в контексті міжкультурної комунікації: Збірник матеріалів міжвузівського науково-практичного семінару. – “Луганськ-Арт”. 2007. – С. 85-92.

4. Кубрак С. В. Пошукові завдання як засіб формування самостійної роботи майбутніх вчителів іноземної мови // Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами інноваційних освітніх технологій: Збірник наукових праць / За заг. ред. Л. В. Калініної, О. Е. Антонової. – Вип. 5. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 228-230.

5. Кубрак С. В. Саморозвиток загальнокультурної компетентності як складової професійної компетентності майбутнього вчителя-філолога. // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Вип. 62. Серія: педагогічні науки: Збірник. – Чернігів ЧДПУ, 2009. – № 62. – С. 77-80.

6. Кубрак С. В. Саморозвиток професійної компетентності майбутнього вчителя у ВНЗ. // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки: – Збірник. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – № 3. – С. 200-203.

7. Snezhana Kubrak. Extra curriculum work as a means of long-term professional development. // XVI TESOL Ukraine International Conference. Current studies in English: Linguistics and methodology perspectives: збірник наукових праць (англ. м.). – Zhytomyr, Kamianets-Podilsky: ВПП “Апостроф”, 2011. – P. 76-77.

8. Кубрак С. В. Педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць \ Ред. кол.:

Н. В. Гузій (відп. ред.). – Вип. 14 (24). – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 234-240.

9. Кубрак С. В. Використання інформаційних технологій у професійному саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю. // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини \ [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2011. – Вип. 4. – С. 91- 97.

10. Кубрак С. В. Використання інформаційних технологій у професійному саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю: Навчально-методичний посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 96 с, іл.

Анотації

Кубрак С. В. Педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю засобами інформаційних технологій. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2012.

У дисертації досліджується проблема професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю засобами інформаційних технологій. Обґрунтовано теоретичні й методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів-філологів як складової неперервного професійного саморозвитку. За допомогою факторного аналізу визначено педагогічні умови-фактори, що сприяють підвищенню рівня професійної компетентності та компетентності у сфері саморозвитку. Розроблена і науково обґрунтована модель, що забезпечує підвищення рівня якості підготовки майбутніх учителів. Теоретично доведено, підготовлено й упроваджено зміст, форми та методи вирішення проблеми професійного саморозвитку. Основні результати дослідження реалізовано у навчальному процесі вищих освітніх закладах України.

Ключові слова: педагогічні умови, професійна компетентність, компетентність у сфері саморозвитку, професійний саморозвиток майбутнього вчителя філологічного профілю, засоби інформаційних технологій.

Кубрак С. В. Педагогические условия профессионального саморазвития будущего учителя филологического профиля средствами информационных технологий.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франко. – Житомир, 2012.

В работе исследуется проблема профессионального саморазвития будущего учителя филологического профиля средствами информационных технологий. На основе использования метода контент-анализа, а также анализа научной литературы определены трактовки основных понятий диссертационной работы: “компетенция”, “компетентность”, “профессиональная компетентность”, “саморазвитие”, “профессиональное саморазвитие”, выделены их общие и отличительные признаки, их иерархическая взаимосвязь.

Определены теоретические и методологические основы профессиональной подготовки будущих учителей-филологов в контексте непрерывного профессионального развития. С помощью факторного анализа выделены педагогические условия-факторы, способствующие повышению уровня профессиональной компетентности и квалификации будущих учителей-филологов. Исследование педагогических условий послужило основой для построения модели профессионального саморазвития будущего учителя филологического профиля, что повлияло на повышение уровня качества подготовки будущих преподавателей.

С помощью методов математического анализа подтверждено достоверность выводов относительно эффективности разработанной модели, содержания, формы и методов обучения будущих учителей-филологов. В процессе обучения экспериментально проверена модель, обучения будущих учителей филологического профиля. Внедрение экспериментальной модели профессиональной компетентности не только повысило уровень качества обучения, но и мотивацию, повлияло на самоанализ, самооценку и самосовершенствование студентов, создало условия для развития индивидуальных способностей будущих специалистов.

Исследование подтвердило гипотезу о необходимости внедрения модели, реализации педагогических условий и специальных форм и методов профессиональной подготовки будущих учителей. Разработанная технология профессионального саморазвития будущего учителя филологического профиля служит основой для научно методической поддержки и сопровождения учебного процесса педагогических высших учебных заведений.

Ключевые слова: “педагогические условия”, “профессиональная компетентность”, “компетентность в сфере саморазвития”, “профессиональное саморазвитие”, “будущий преподаватель филологии”, “средства информационных технологий”.

Kubrak S. V. Pedagogical conditions of professional self-development of the future teacher of Philology by means of information technologies. – The Manuscript.

Thesis to obtain the scientific degree of candidate of pedagogical sciences, speciality 13.00.04 – theory and methods of professional education. – Zhytomyr State University named after Ivan Franko, Zhytomyr, 2012.

Our dissertation explores the problem of professional self-development of the future teacher of Philology by means of information technologies.

The author elaborated the theoretical and methodological foundations of professional training of the future teachers-philologists, as a part of continuous professional self-development. By means of factor analysis we defined pedagogical conditions that contribute to increasing the level of professional competence and competence of self-development. The model of improving the level of quality of a professional training of the future teachers was developed and scientifically substantiated. Theoretically proved, developed and implemented the forms and methods of the problem under research, which was supported by the scientific-methodical maintenance. Main results of the research are implemented into the educational process at the higher educational institutions.

Key words: “pedagogical conditions”, “professional competence”, “competence of self-development”, “professional self-development of the future teacher of Philology”, “tools of information technology”.